

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program helytörténeti célkitűzései és módszertana

A helynévkutató munka egyik előkészítő tevékenysége az adott településre, térségre vonatkozó helytörténeti tájékozódás. A [Magyar Nemzeti Helynévtár Program](#) célkitűzése szerint ez az előkészítő tevékenység nem szorítkozik a helytörténeti irodalom és a helynévi szempontból releváns publikált források áttekintésére, hanem a program tudományos kutatók és más helytörténetkutatókban jártas szakemberek segítségével saját önálló történeti összefoglalók írására vállalkozik. A településtörténeti háttér megírására a vizsgált régió és település múltjának a legjobb ismerőit kívánjuk a munkába bevonni, akikből Helytörténetkutatói háttér csoportot szervezünk. Ennek a tevékenységnek a koordinálását és az egységes módszertan kidolgozását Szendrei Ákos történész, a Debreceni Egyetem munkatársa végzi.

A helytörténeti háttérmunka elvégzésében olyan interdiszciplináris kutatói gárda létrehozására törekszünk, amelyben történészek, néprajzosok, geográfusok, levéltárosok, helyi tanárok, múzeumi szakemberek, könyvtárosok, valamint leköltöztetők-papok vagy önkormányzatok és civil szervezetek is szerepet vállalhatnak.

A történeti háttér bemutatásának szempontjai a település-, a közigazgatás-, a család-, a birtoklás-, a demográfia-, a társadalomtörténet és indokolt esetben akár az egyház-, az intézmény-, az agrár- és az ipartörténet kérdéseire is kiterjednek. Fő szempontként azt tartjuk szem előtt, hogy azok a történeti események kerüljenek előtérbe, amelyek a helynevek keletkezésével és használatával – áttételesen ugyan, de – kapcsolatban lehetnek.

A településtörténeti fejezetek településenként készülnek el, a 2022. évi közigazgatási beosztásnak megfelelően. (Ettől azonban speciális esetekben, pl. néhány évtizeddel ezelőtt történt település egyesítések esetében eltérhetünk.)

A településtörténeti fejezeteket a MNH honlapján DOI azonosítóval ellátva tesszük közzé, könyvformában pedig a megfelelő MNH-kötetek, ill. füzetek részeként jelentetjük meg.

A rövid összefoglalások enciklopédikus tömörséggel írják le a települések történetét, az írások terjedelme arányos az adott település történeti jelentőségével, jelenlegi és múltbeli területi kiterjedtségével, lakosság számával stb.

1. Szerkesztésmód

- A 18. század előtt egyesült települések történetét általában egy szerkezetben mutatjuk be.
- A 18. század után egyesült települések történetét általában külön szerkezetben tárgyaljuk.
- A végleges szerkezetet minden esetben a szerkesztő alakítja ki.

2. Források és szakirodalom

- A feldolgozás nem alap kutatás, hanem a rendelkezésre álló szintetizáló és részletes munkák tömör összegzése.
- Elsődleges forrásként urbáriumokat, történeti térképeket, népesedési statisztikákat és Gazdacímárokat használunk.
- Röviden ismertetjük a szakirodalomban megjelenő jelentősebb szemléleti ellentmondásokat és vitapontokat.

3. Karakterszám

- 16. század előtt létrejött falvak, községek: 4000–7000 karakter (szóközzel).
- 16. század előtt létrejött városok: 5000–9000 karakter.

- 16. század után létrejött falvak, községek: 3000–5000 karakter.
- 16. század után létrejött városok: 4000–7000 karakter.
- 19–20. században létrejött falvak, községek: 2000–5000 karakter.

4. Földrajzi elhelyezkedés

- A földrajzi elhelyezkedés leírását a fejezet első egy-két mondatként adjuk meg.
- A település kistáji elhelyezkedése (centrális vagy peremhelyzet).
- A térség folyóitól való távolság, bal- vagy jobb parti fekvés (ha releváns).
- Természeti adottságok: hegyhát, dombvidék, völgy, síkság stb.
- Országhatár közelsége (ha releváns).
- Nagyvárosoktól vagy járási központtól mért légvonalbeli távolság.

5. Történeti szempontok

- A település történetének bemutatása a honfoglalást követő időszakra és a magyar nyelvű népességre összpontosít, figyelembe véve a korábbi vagy későbbi más nyelvű népességet is.
- Első említés és a kialakulás valószínűsíthető időpontja.
- A település első ismert neve megemlíthető, de a néveredettel nem foglalkozunk.
- A település első birtokosa, majd a későbbi birtokos családok vagy intézmények.
- A település Árpád-kori és Mohács előtti történetének bemutatása.
- A török kori pusztulás vagy elnéptelenedés kérdése, a lakosság folytonossága,
- A török kor utáni birtoklástörténet változásai.
- A település határába korban beolvadt, vagy elpusztult települések történetének ismertetése. A későbbi helynevekkel való azonosítástól eltekintünk.
- 18. század eleji török, tatár stb. pusztítások (ha releváns).
- A 18. századtól: iparosodás, polgárosodás, kulturális fejlődés.
- A 20. század eleji vagy közepi utolsó birtokos.
- Országos jelentőségű események csak általános jelzés szintjén szerepelnek.
- Az 1848-as forradalom, világháborúk, földosztás, 1956 eseményei nem kerülnek részletezésre.
- Nemzetiségek betelepülése, kitelepítése stb.

6. Meghatározó épületek és hagyományok

- A történelmi egyházak templomainak építési ideje, átépítései, stílusa.
- Kastély, vár vagy más jelentős épület építési ideje, építtetője, stílusa.
- Búcsújáró helyek, országos hírű személyek.

7. Közigazgatási szerep

- 1867 utáni vármegyei és járási hovatartozások.
- Az 1913. évi helységnévtár adatai: kataszteri terület, házsám, közigazgatási besorolás, vasút-, posta-, távíróállomás (ha releváns).
- Mai magyarországi települések esetében az 1944. évi helységnévtár adatai.
- 1944 utáni alapvető változások: összevonás, várossá nyilvánítás, járási szerep.
- Elpusztult települések területének hovatartozása.
- 1920 után más országhoz került települések esetében a megyei/tartományi besorolás.

8. 1880 utáni társadalmi folyamatok

- Népesedési tendenciák és főbb adatok.
- Nemzetiségi megoszlás (ha releváns).

- Felekezeti megoszlás.
- Jelentős arányú izraelita népesség.
- A legutóbbi népszámlálás adatai a fenti szempontok szerint.
- A fejezet záró mondataként közöljük a település 2023-ra vonatkozó (vagy a legfrissebb) területét és lakóinak számát.

Általános szakirodalom

Térképek, kartográfiai források

A Kárpát-medence. *Domborzati térkép*. Hungaricana Térképtár.

<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/21490/>

Magyar Királyság katonai felmérései (1782–1941). Arcanum Maps.

<https://maps.arcanum.com/hu/browse/country/>

Helységnevek és településtörténet

Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára. Arcanum, Budapest.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHelysegnevTar-erdely>

Pesty Frigyes Helynévtára. Magyar Nemzeti Helynévtár Program.

<https://mnhp.unideb.hu/kiadvanyok/pesty/bibliografia/>

Vályi András: *Magyar országnak leírása* I–III. Buda, 1796–1799.

Hasonmás kiadás: Somorja, 2003.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/>

Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta betűrendben körülményesen leiratik* I–IV. Pest, 1851.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok/>

A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1913.

https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Helysegnevtar_1913/

Magyarország helységnévtára. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1944.

https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarországHelysegnevtaraKSH_1944/

Közigazgatási és adózási források

Mária Terézia úrbéri tabellái. Hungaricana Adatbázisok.

<https://www.hungaricana.hu/hu/adatbazisok/maria-terezia-urberi-tabellai/>

Megyemonográfiák, történeti irodalom

Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest, 1890-1941.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/?list=eyJxdWVyeSI6ICJjc1x1MDBlMW5raSJ9>

Győrffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. Budapest, 1963–1998.

Magyarország vármegyéi és városai. Szerk. Borovszky Samu. Budapest, 1896–1914.
<https://adt.arcanum.com/hu/collection/Borovszky/>

Megyei monográfiák gyűjteménye. Arcanum Digitális Tudománytár.
https://adt.arcanum.com/hu/collection/CsaladHely_MonografiaMegye/

Jakó Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Budapest, 1940.
<https://digiteka.ro/publikacio/bihar-megye-a-torok-pusztitas-elott>

Mezősi Károly: *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében (1692)*. Budapest, 1943.

Szabó M. Attila: *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára* II. kötet. Csíkszereda, 2003.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHelysegnevTar-erdely-bansag-es-partium-torteneti-es-kozigazgatasi-helysegnevtara-1/>

Földbirtokosok és gazdacímtárak

Rubinek Gyula (szerk.): *Magyarországi gazdacímtár*. Budapest, 1912.
https://adt.arcanum.com/hu/view/CimtarakTelefonkonyvek_MagyarorszagGazdacimtar_1912/

Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár). Budapest, 1937.
https://adt.arcanum.com/hu/view/CimtarakTelefonkonyvek_MagyarorszagGazdacimtar_1935/

Népességi és etnikai statisztikák

Magyarország népessége.
<http://nepesseg.com/csongrad/>

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*.
<https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Debrecen, 2026. február 11.

Szendrei Ákos PhD
MNHP helytörténetkutatói háttérsoport, koordinátor